

Julkaistu Esitys-lehdessä 1/2018: Miksi esityksiä on?

Nälkäteatteri / Toisissa tiloissa: ODRADEK-muunnelmia, Kiasma-teatteri 5.12.2007

KONSERTTI KÄTKETYSTÄ

*Nälkäteatterin Odradek-muunnelmien nimi saa minut astumaan esitykseen kuin konserttiin. Kuulusimpana kaimana tulevat mieleen **J.S.Bachin** Goldberg-muunnelmat. Esityksen varrella koen liikkuvani rituaalin, jazz-konsertin, iltamien ja teatteriesityksen välimaastossa. Tuossa maastossa minua kuljettavat ilmaisulliset harjoitteet, joiden innoittajana toimii odradek, **Franz Kafkan** novellissa Perheenisän huoli esiintyvä arvoituksellinen ja kätkeytyvä olio.*

Sisään astuminen

Jos musiikki ääniaaltojen taiteena jo olemuksellaan kietoo ihmisen värähtelevään ilmaan, tekee *Odradek-muunnelmat* saman mutkattomasti ensiaskelillaan, kutsumalla yleisön esiripun taakse intiimiin johdantoon. Katsoja tuodaan luontevasti osaksi esityksen maailmaa, kun seisomme vierä vieressä kynttilän valossa kuunnellen, kun esiintyjä lukee Kafkan novellin. Tilanne on hyvin ritualistinen; tuntuu siltä, että minut hyväksytään ja initioidaan täten esityksen maailmaan. Vaikka vain seison ja kuuntelen, tunnen olevani osa joukkoa. Huomio ei kohdistu suoraan esiintyjiin, vaan itse tilanteeseen, jonka kaikki jaamme. Tämän jälkeen siirrymme takaisin näyttämölle ja jäämme ikään kuin perinteisen teatteriesityksen ja rituaalin väliseen tilaan. Huomio siirtyy yhteisestä tilanteesta esiintyjiin, pienen sillan kautta.

Siltana toimii toiminnallinen jakso, jossa katsojat etsivät odradekin jälkiä tilasta, sekä viesti siitä että kun esiintyjät alkavat eläytyä odradekin olemukseen, me katsojatkin voimme tehdä sen. Silta liikkuu sillä vaikealla ja epämääräisellä alueella, jolla interaktiiviset esitykset yrittävät houkutellessa katsojan kokemuksellisesti esityksen maailman sisään. Oloni tuosta houkuttelusta jää tässä esityksessä epämääräiseksi. Minusta tuntuu, että minulle ehdotetaan osallistumista, mutta ei anneta keinoja siihen. Alun yhteisöllisyys hajoaa ja muodostuu kaksi joukkuetta – esiintyjät ja katsojat. Silta yhteisöllisestä kokemuksesta teatterillisen kehyksen sisään ei kanna minua täysin yli.

Järjestys ja kaaos

Tämän jälkeen alkaa ulkoapäin, vaikkakin vapaasti esitystilassa liikkuen, seurattavien harjoitteiden sarja, joka muodostaa esityksen kantavan rakenteen. Se, kuinka harjoitteet seuraavat toisiaan järkeenkäyvän mutta samalla arvoituksellisen järjestelmän mukaan, muistuttaa minua Bachin muunnelmien kuuntelemisesta. Myös tunnelmassa on jotain samaa – kuten *Goldberg-muunnelmat*, myös *Odradek-muunnelmat* ovat enimmäkseen kevyitä, hauskoja seurata.

Esimerkkinä harjoitteista voi ottaa kahden odradekin välisen keskustelun. Kaksi esiintyjää asettuu vastakkain, muuntuu sisäisesti odradekeiksi ja aloittaa keskustelun. Itse sanat ovat arkisia, mutta ne purkautuvat kuuluviin hallitsemattomasti: ryöpsähdellen, viipyillen, puoliksi tukahtuen, katkeillen. Keskustelun muoto on tuttu ja tarkasti rajattu, sen toteutuminen taas tuntematon ja rajaamaton, mikä saa kokonaisuuden liikkumaan ymmärryksen raja-alueilla. Kun keskustelu on käyty, muuntuvat odradekit takaisin esiintyjiksi ja poistuvat näyttämöltä.

Odradek toimii symbolina, jonka kautta esitys tarkastelee kätkeyttä tai tuntematonta meissä. Järjestelmällisyys on läsnä rakenteellisena kehyksenä, jonka sisällä harjoitteet seuraavat toisiaan kuin pienet tutkielmat tuosta tuntemattomasta. Toisin kuin Bachilla, järjestys ei jatku mikrotasolle, harjoitteiden sisään – päinvastoin, esiintyminen harjoitteiden sisällä on järjestäytymätöntä ja kertoo siitä, kuinka vain tunnettu on mahdollista hallita, tuntematon hallinnan ulkopuolella. Järjestyksen ja kaaoksen polariteetti kiteyttää jotain olennaista ihmisyydestä, ihmisen itsereflektiivisyydestä ja pyrkimyksestä löytää keitaita, joissa luopua siitä.

Keveys syntyy humoristisesta tavasta suhtautua ihmisen yrityksiin rakentaa järjestystä sosiaalisin konventioin. Muistumat omasta ja muiden kovin rajatusta käytöksestä vastaavissa tilanteissa ponnahtelevat mieleen. Keveyden kääntöpuolena on kuitenkin pinnallisuus – esitetyistä tilanteista tulee viitteitä elämään sen sijaan että ne olisivat elämää. Viittaukset nimenomaan ponnahtelevat mieleen, ne eivät aukea kokonaisvaltaiseksi kokemukseksi, jota ritualistinen alku yritti esityksen lukuohjeeksi lanseerata. Toisaalta keveyden tunnetta saa aikaan esiintyjien tapa olla läsnä harjoitteiden ulkopuolella. Oleminen on rennon puolivirallista, kuin kylän yhteisten iltamien järjestäjillä.

Esitys ja konsertti

Iltamien lisäksi juonnoin toisistaan erotettujen harjoitteiden sarja tuo mieleen konsertin. Bach alkaa

tuntua kuitenkin jo kovin kaukaiselta ja vertailukohdaksi sopii paremmin jazz. Ja erityisesti sellaisten free jazz -taiteilijoiden kuin **Ornette Colemanin** kollektiiviset improvisaatiot. Jokaisella harjoitteella on teemansa, jonka kukin näyttelijä tulkitsee vapaasti, hypäten tuntemattomalle alueelle. Kun näyttelijät muuntuvat odradekeiksi, jokainen tuntuu liikkuvan omia polkujaan, mutta silti jonkinlaisessa yhteydessä muihin, mikä tuo vahvasti mieleen jazz-muusikoiden vapaat improvisaatiot.

Tämä heijastuspinta ei ole sattumanvarainen. Musiikki rakenteellisena vertauskuvana yhdistyy esityksen todelliseen musiikkiin, josta on vastuussa puhallintrio Lost bones. Yhtyeen rytmi- ja tonaliteettirakenteista vapaa musiikki vertautuu suoraan muiden esiintyjien toimiin harjoitteiden sisällä. Kunkin soittimen ääni liikkuu kohtalaisen laajalla alueella, jolla kuitenkin on rajat, ja jokaisessa kappaleessa eri alueella. Kun esitys on jo lähentymässä loppuaan, kääntyy asetelma itsensä ympäri – harjoitteita ympäröinyt musiikki siirtyy harjoitteen sisään ja konkretisoi jännitteen, joka kätkeytymisen ja esiintymisen väliin virittyy koko esityksen ajan. Yhtye kätkeytyy näyttämölle tuotuun teltaan ja muuntuu yhdeksi suureksi odradekiksi, käsittämättömäksi ääneksi, joka liikkuu kuorensa sisällä.

Rituaalista teatteriin

Vaikka esitys purkaa alkurituaalillaan teatteri-ilmaisun raamit, palaa se raamien sisään harjoitteissa. Katsojana huomaa kokemuksellisesti olevani taas tutussa paikassa, ulkopuolella. Esitys pyrkii purkamaan katsojan erillisyyden tunnetta ja helpottamaan tuntemattoman vastaanottamista. Itse esityksen ydin, näyttelijöiden olemisen tapa harjoitteiden sisällä, tuntuu silti lannistavan tutulta. Vaikka harjoitteiden sisällä yhteinen muoto on viitteellinen, esiintymisen tyyli tuntuu yhtenäiseltä, ei tuntemattomalta. Nopeasti esiin solahtavana ja ekspressiivisenä se arkistoituu omaan lokeroonsa kuten Colemanin musiikki levyhyllyssä. Tuntematon, jota esityksessä kosketellaan, näyttäytyy minulle sosiaalisten konventioiden jään alle kätkeytyvinä pintavirtauksina. Koen kurkistelevani niitä jään läpi kuin turisti, esiintyjien kelluessa avannoissa ja huljutellessa jalkojaan vedessä. Meren syvyudet, jotka minua todella kiinnostaisivat, peittyvät pinnan kuhinaan.

Onko tuntematon meissä kaikissa noin samankaltaista, vai kätkeytyykö odradek myös omaa näyttämöllepanoan? Miksi en pääsekään osaksi metamorfoosin taikapiiiriä? Onko oma vikani, että esityksessä jään katsojaksi eikä sisältäni kuoriudu odradek?

Oma vastaukseni näihin kysymyksiin liittyy sekä esitystraditioon että henkilökohtaisen kokemuksen

rytmiin. Esiintymisen tyyli laji tuntuu ponnistavan viime vuosikymmenten suomalaisesta teatteriperinteestä ja kantaa mukanaan tuon perinteen tapoja harjoitella ja esiintyä, mikä selittänee tuttuuden tunnetta, kun esiintyjät heittäytyvät tuntemattomaan. Kun aihe on äärettömän laaja ja esiintyjien tyyli laji ja kehollisen ilmaisun spektri kapea, litistyy kokemuksellinen horisonttini enkä saa henkilökohtaista kosketusta tuntemattoman mereen.

Yksityisen katsomistavan kannalta taas ritualistinen alku, jolla johdatetaan katsojaa esityksen maailman sisään, on sisäisen tilan muuttamiseen kovin lyhyt ja irrallinen ja sen jälkeen on helppo palata vanhoihin konventioihin. Tietoisuus ei ehdi mukautua rituaalin osallistavaan kommunikaatioon ja palautuu perinteisen katsojan roolin sisään. Tapa, jota minulle ehdotetaan tämän esityksen kokemiseen, jää lopulta epäselväksi.

Teatterista rituaaliin

Kaikesta huolimatta alun rituaali, vapaa liikkuminen esitystilassa, esiintyjien avoin tapa olla ja iltamamainen tunnelma riisuivat panssareita, joita kannan ympärilläni sekä esityksissä että niiden ulkopuolella. Lopussa palataan ritualistiseen muotoon ja pääsen takaisin sisään esityksen maailmaan; ulkopuolelta katsottuna makuualustan takana piilossa makaaminen vaikuttaa banaalilta, mutta itse koettuna se kerii esitystä syventävällä tavalla kokoon. Interaktiivisten esitysten sisältämä osallistumisen porras tulee minulle ilmeiseksi – ulkoa katsomisen tilasta irtautuminen ja sisään astuminen vaativat minulta aktiivisen päätöksen ja vähän rohkeutta. Kun olen uskaltanut astua kynnyksen yli, saan palkintona syvemmän kokemuksen. Makaan makuualusta kädessäni ja esiintyjien suhina muuttuu musiikiksi, osaksi minua ja olen onnellinen, että asetuin sille alttiiksi.